

Барабаш О. В.,

*к.ф.н., доцент кафедри логіки Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*

Суспільні запити і роль релігії в стратегії верховенства права в Україні

Процеси глобалізації, що поступово стверджуються в правовій площині сучасного світу, актуалізують, на наш погляд, коло питань, пов'язаних з дієвими підходами щодо уніфікації національних законодавств, алгоритмами імплементації (міжнародного права). Загальна константа, що визначає всю технологічно-правову стратегію процесу – послідовне втілення ідеї верховенства права. Як зазначає Браян Таманага, сучасний академічний світ, урядовці різних країн, політики, міжнародні інституції, Світовий банк і МВФ тощо виступають за верховенство права як гарант блага для всього світу. Але, водночас, підкреслюється, що сама ідея верховенства права має три розуміння, що обумовлює специфіку виходів в площину її практичної реалізації. Якщо верховенство права розуміється як правове обмеження державної влади, постають питання щодо характеру цих обмежень; вимоги формальної законності акцентують увагу на формі, залишаючи вторинним зміст; принцип верховенства закону, а не особи, набуває особливого значення за наявності першого або другого розуміння і вимагає узгодження позицій державних посадовців із законами, але знову залишає на периферії питання: якими мають бути закони. Підсумкове застереження стосується уявлень про верховенство права як самодостатню цінність, яка не залежить від того, чи справедливі закони і чи відповідають вони інтересам суспільства. Бо окрема змістовна проблема в усій стратегії глобалізації правового простору – слідування формальній законності в тих випадках, коли значна частина корпусу права запозичується зовні і переноситься із західних суспільств у незахідні культури та стверджується у змішаних контекстах. В такому випадку, можливо,

функціональна ефективність запозичених механізмів має пов'язуватися з колективістськими цінностями і похідними від них уявленнями про справедливість, оскільки західні теорії (наприклад, Р. Дворкіна) виходять із взаємної відповідності фундаментальних моральних принципів суспільства і права і будуть використовуватись зі складнощами та меншим коефіцієнтом результативності. Таким чином, на наш погляд, виникає коло питань, пов'язаних з пошуком ментальних основ конкретних суспільств, інтегративних ідей системного характеру, механізмів та факторів колективної ідентифікації, що в підсумку дозволить вийти на всебічний аналіз типів і рівнів правосвідомості з подальшим з'ясуванням основ результативного використання досвіду, що запозичується.

В сучасних наукових дискусіях щодо визначення чинників формування світоглядних і, відповідно, аксіологічних та практичних установ окремих суспільств звертаються до аналізу різних факторів, що могли відігравати ключову роль: звичаєва традиція певної культури, особливості розвитку національного характеру, історія та досвід державницького життя тощо. Скажімо, дискусію міжнародного характеру викликала публікація Джона Хьюера «Корея і США: дві моделі правосуддя» з приводу судового процесу у Південній Кореї, на якому вирішувалася доля американських військових, під колесами транспорту яких загинули дві дівчинки. Неприйняття корейцями ходу процесу пояснювалося колективістськими цінностями, які на думку автора, відтворюють особливості корейського суспільства як «родового суспільства» (tribal society) і протистоять цінностям зовсім іншого ґатунку – тим, що сформовані західним «раціональним» суспільством. Тому, як запевняє Хьюер, процесуальна модель відправлення правосуддя, притаманна США, вступила в протиріччя з запитамі корейського суспільства, які через родові уявлення про справедливість пов'язуються з тією моделлю, що позначається як матеріальна. В згаданій дискусії також прозвучало, що з проблемами сполучення запозиченого правового інструментарію та колективними очікуваннями, що

вже пов'язуються із певною правовою системою, зустрічаються різні держави сучасності і універсальних рішень, вочевидь, не існує.

Якщо ж звернутися до історії та сучасності України, то маємо відзначити, що тривалий час колективістські установи щодо способу суспільного життя формувались під впливом переважно православного християнства. Більш того, сама ідея державного життя українського народу пов'язувалась за часів Богдана Хмельницького з відстоюванням інтересів «рідної віри і святих Божих церков», тобто православ'я. Тому, на наш погляд, в ментальних установках значної частини населення, що й на сьогодні сповідує релігію більшості в Україні, – православне християнство – ми знайдемо ті риси, які впродовж століть стверджував саме цей напрям християнства. У віровченні православ'я не приймається той підхід у вирішенні проблеми спасіння, що позначається як юридичний, а обґрунтовується органічне рішення, в основі якого «сороботничество» людини з Богом, яке не може бути формалізоване за визначенням. Свобода волі позначається як один із інструментів спасіння, не завжди найкращий, тому дієвими визнаються такі заходи впливу: виховання авторитетом особи і церкви, смирення гордині через підкорення, наставляння через покарання, тощо. У суспільному житті серйозне місце мають займати колективні інтереси, а праворозуміння на підґрунті православ'я традиційно орієнтує на повагу до держави і влади, які в союзі, «симфонії» з церквою реалізують і захищають інтереси віри і похідного способу життя.

За часів СРСР і панування атеїстичної ідеології, в якій парадоксальним чином відтворювався системний підхід, в тому числі релігійного гатунку, колективістські акценти посилювались, а повага до влади досягла максимуму в культурі особистості.

Зміни, що розпочалися в Україні з набуттям незалежності, відразу набули системного характеру – розбудова правової держави, громадянського суспільства, ствердження демократичних прав і свобод. Необхідний для завдань правовий інструментарій відпрацьовувався та використовувався у зв'язку з запозиченим досвідом усталених демократій сучасності. Але цей

досвід формувався там у чітко вираженому ліберальному контексті, а колективістські запити значної частини населення України акумулювались в зовсім іншій системі світоглядних координат. І тому на сьогодні, з нашої точки зору, аналіз сфери релігійного життя може дати відповіді на коло запитань щодо шляхів дієвого використання запозиченого правового досвіду в Україні. Після прийняття закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р., ствердження в ньому свободи світогляду та віросповідання, значною мірою змінилась релігійна карта України. Зберігають значний вплив на населення православ'я, католицизм, греко-католицизм, але, водночас, динамічно поширюється протестантизм, іслам, новітні релігійні рухи, що свідчить про неоднорідність колективних запитів і змішані світоглядні контексти ліберального і неліберального характеру. На початку 2000-х рр. тоді ще митрополит РПЦ Кирилл написав 2 статті в «НГ», в яких жорстко протиставив релігійні цінності та лібералізм. І головний аргумент – у ліберальній концепції прав людини немає ідеї гріха, що само по собі гріх. Наприклад, одностатеві шлюби. І за роки позиція РПЦ не змінюється навіть для того, щоб можна було вести діалог.

Поставлена проблема пошуку основ функціонально дієвого сполучення зовнішніх правових механізмів з усталеними національними інститутами права з урахуванням колективних запитів в стратегії верховенства права складна і багатоаспектна, оскільки вирішує завдання розбудови правового майбутнього України. В сучасній науці ця площина досліджується під різним аналітичним кутом, про що свідчать розробки Петришина О. В. з приводу подальших шляхів розвитку позитивного права в контексті конституційно-правових засад української державності, роботи Рабиновича П. М., в яких актуалізується засадничо-антропологічне та гносеологічно-інтегративне, інструментально-потребове праворозуміння, дискусія Лободи Ю. П. щодо існування національної правової традиції в Україні та Павлова С. С. щодо відсутності поняття національної правової традиції, та інші. Тому значний перелік питань,

пов'язаних з впливами релігії на правотворчі процеси в історії та сучасності, залишається відкритим.

*Бражник О. М.,
студентка 2 курсу Національного університету
«Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»
(м. Харків)*

Релігійні організації як юридичні особи та їх законодавча регламентація

У наш час виникають численні релігійні організації, кількість яких щорічно зростає, тому актуальним питанням є вивчення процедури їх створення, розвитку та законодавчої регламентації. Особливо гостро постає питання щодо врегулювання цивільно-правових відносин, що виникають з приводу порядку створення та реєстрації релігійних організацій та їх установчих документів, тому ця тема є однією з актуальних в умовах сьогодення. Чинне законодавство України, зокрема Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» від 23.04.1991 р., виглядає далеким від досконалості, воно позбавлено на сьогоднішній день органічності, не вистачає логічної впорядкованості, інколи воно навіть суперечить один одному. Проте ключова проблема діючого законодавства України все-таки полягає у відсутності глибини розуміння тих процесів, котрі відбуваються в конфесійній царині та формуванні системного погляду відносно питання державної політики стосовно релігійно-церковного сегменту суспільства.

Під релігійними організаціями необхідно розуміти непідприємницьку організацію, яка може бути створена як юридичними, так і фізичними особами з метою сповідання та поширення віри і у встановленому порядку